DOI: https://doi.org/10.53486/sstc2026.v2.31
CZU: 336.228.34:172.1(478)

THE PSYCHOLOGY OF TAX EVASION: MOTIVATIONAL FACTORS AND THE PERCEPTION OF TAX MORALITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PSIHOLOGIA EVAZIUNII FISCALE: FACTORI MOTIVAȚIONALI ȘI PERCEPȚIA MORALITĂȚII FISCALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

BESEDOVSCHI Cătălina, studentă, specialitatea: Contabilitate
Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova,
Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61, www.ase.md
e-mail autor: besedovschi.catalina@ase.md

Abstract: *This study analyzes the psychological aspects of tax evasion in the Republic of Moldova. The aim is to identify factors influencing taxpayers' compliance, with a focus on tax morale. The research is based on theoretical models and data from reports of the State Tax Service for 2020–2025, using analysis and comparison grounded in behavioral economics. The results show that non-compliance reflects how individuals perceive their relationship with the state. The decision to declare income depends on the visibility of tax obligations and their integration into daily activity. Weak institutional trust reduces voluntary compliance, while tax pressure and controls have limited effectiveness.*
Keywords: *tax evasion, tax morale, behavioral economics, institutional trust.*
JEL CLASSIFICATION: H26, D91

INTRODUCERE

Evaziunea fiscală este un fenomen economico-social care afectează direct veniturile bugetare și buna funcționare a statului, fiind influențat nu doar de factori economici, ci și de psihologia, comportamentul, motivele și percepțiile morale ale contribuabililor. În Republica Moldova, plata salariului „în plic", utilizarea lacunelor legislative în vederea diminuării obligațiilor fiscale, condiționează necesitatea analizei psihologice a comportamentului fiscal. Scopul prezentei cercetări constă în analiza factorilor motivaționali și a percepției moralității fiscale în Republica Moldova, având ca obiectiv identificarea principalilor factori psihologici ai conformării sau neconformării fiscale.

CONȚINUTUL DE BAZĂ

Analiză succintă a surselor bibliografice în domeniul problemei cercetate

Pentru realizarea analizei au fost utilizate atât surse teoretice, cât și date practice. Cercetarea se bazează pe modelul lui Allingham și Sandmo (1972), care au abordat pentru prima dată problema evaziunii fiscale din perspectivă economică, precum și pe lucrările lui Kirchler (2007), care analizează comportamentul fiscal din perspectivă psihologică. În Republica Moldova, problema a fost analizată de Lupușor et al. (2020), care au analizat diverși factori ai conformării fiscale în cadrul unui studiu, concluzii susținute și de Hauptman et al. (2024) și Surugiu et al. (2025).

Descrierea metodelor de cercetare utilizate

Pentru desfășurarea cercetării au fost utilizate două metode principale: analiza documentară și analiza statistică, completate de metoda deductivă și comparativă. Analiza documentară presupune o mai bună cunoaștere a domeniului evaziunii fiscale și al psihologiei comportamentului fiscal prin studierea literaturii de specialitate și a rapoartelor Serviciului Fiscal de Stat și ale altor instituții de cercetare din acest domeniu. Analiza statistică s-a realizat prin examinarea și compararea diferitor date oficiale referitoare la respectarea obligațiilor fiscale, la domeniile cu un risc mai mare de evaziune. Astfel, metodele aplicate au permis o abordare atât teoretică, cât și practică a temei analizate.

Rezultatele obţinute

Atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice pot manifesta comportamente de evaziune fiscală, acestea fiind rezultatul unui proces decizional influențat de factori economici și psihologici. Comportamentul fiscal al contribuabililor este influențat de mai mulți factori, printre care etica fiscală, teama de sancțiuni și dorința de a contribui la dezvoltarea societății (Surugiu et al., 2025). În acest sens, Allingham și Sandmo precizează că contribuabilul compară beneficiul obținut din evaziune cu costul așteptat, determinat de probabilitatea de depistare și de mărimea sancțiunii (Allingham & Sandmo, 1972), evidențiind faptul că decizia de a evita plata obligațiilor fiscale se bazează pe percepția riscului. Totodată, din perspectivă psihologică, Kirchler subliniază că *„conformarea fiscală nu poate fi explicată exclusiv prin sancțiuni, ci depinde în mare măsură de încrederea în autorități și de nivelul moralității fiscale”* (Kirchler, 2007, p.264). Pornind de la aceste premise teoretice, analiza domeniilor economice aflate constant în vizorul autorității fiscale permite identificarea sectoarelor în care riscul de neconformare fiscală este mai pronunțat.

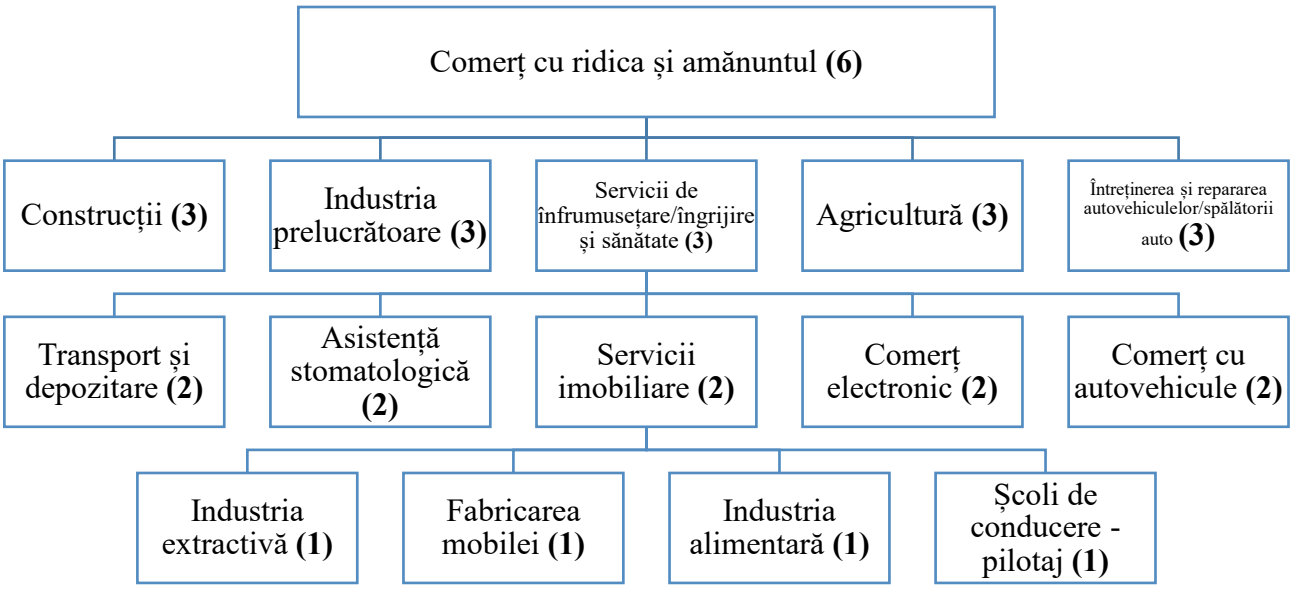

Figura 1. Frecvența domeniilor aflate în vizorul SFS conform Programului de conformare fiscală pentru anii 2020-2025

Sursa: Elaborată de autor în baza Programului de conformare fiscală pentru anii 2020-2025
Notă: Numărul indică frecvența includerii fiecărui domeniu în Programul de conformare fiscală în perioada 2020–2025

Domeniul comerțului cu ridicata și cu amănuntul înregistrează cea mai mare frecvență de apariție, ceea ce indică un risc sporit de neconformare fiscală asociat acestui sector. De asemenea, domenii precum construcțiile, agricultura, industria prelucrătoare, serviciile de înfrumusețare și întreținerea și repararea autovehiculelor apar recurent în perioada analizată, reflectând vulnerabilitatea acestora la practici de evaziune fiscală. În același timp, includerea periodică a unor domenii precum comerțul electronic, serviciile imobiliare sau asistența stomatologică indică adaptarea autorității fiscale la noile forme de activitate economică și la riscurile emergente de neconformare.

Din perspectiva psihologiei comportamentului fiscal, includerea repetată a anumitor domenii în programele de conformare fiscală este strâns legată de nivelul de acceptabilitate socială a neconformării. Kirchler subliniază că *„în domeniile în care evitarea obligațiilor fiscale este percepută ca fiind acceptată social, contribuabilii manifestă un nivel mai scăzut al moralității fiscale și o conformare voluntară redusă”* (Kirchler, 2007, p.265). Această interpretare este susținută și de constatările Serviciului Fiscal de Stat, care menționează existența unor riscuri sporite de subdeclarare a veniturilor, utilizare a numerarului și relații informale de muncă în sectoare precum comerțul, construcțiile și serviciile (Serviciul Fiscal de Stat, 2025). Astfel, aceste domenii, caracterizate prin

tranzacții frecvente, utilizarea numerarului și relații informale de muncă, prezintă o vulnerabilitate mai ridicată la comportamente de evaziune fiscală, ceea ce justifică includerea lor repetată în programele de conformare fiscală.

Pornind de la acest tablou, intensificarea și direcționarea controalelor fiscale în perioada analizată reflectă și aplicarea practică a principiilor teoretice formulate de Allingham și Sandmo, potrivit cărora *„o creştere a probabilității de depistare va conduce întotdeauna la declararea unui venit mai mare și, implicit, la reducerea evaziunii fiscale”* (Allingham & Sandmo, 1972, p.330). Totuși, un aspect relevant care pare să contrazică modelul clasic bazat pe intensitatea controalelor fiscale este evidențiat în anul 2016 când în pofida moratoriului asupra controalelor fiscale, s-a înregistrat o creștere a veniturilor fiscale colectate. Această evoluție sugerează că, în anumite condiții, conformarea voluntară poate fi mai eficientă decât măsurile restrictive (Hauptman et al., 2024), confirmând importanța factorilor comportamentali în determinarea conformării fiscale.

În cazul persoanelor fizice, evaziunea fiscală se manifestă frecvent prin nedeclararea veniturilor din chirii și prin nedepunerea declarației privind impozitul pe venit. Un factor important este caracterul informal al multor relații de închiriere, care se bazează pe înțelegeri verbale și nu pe contracte oficiale. În același timp, veniturile din chirii sunt percepute ca fiind instabile sau ocazionale, ceea ce reduce motivația de a le declara. De asemenea, procedura de declarare este adesea considerată complicată. Lipsa de experiență, neclaritatea obligațiilor și teama de a face greșeli pot descuraja contribuabilii.

În ansamblu, aceste explicații evidențiază faptul că nivelul scăzut al conformării fiscale în rândul persoanelor fizice nu este determinat exclusiv de intenția de evitare a obligațiilor legale, ci de contextul cotidian al contribuabililor: factori practici, informaționali și sociali.

Această interpretare este susținută și de rezultatele studiului „Testarea opțiunilor de politici pentru combaterea evaziunii fiscale folosind perspective comportamentale: Rezultate comparative ale experimentelor comportamentale efectuate în Moldova și în Franța” realizat de Expert-Grup în cadrul Academiei de Studii Economice din Moldova (Lupușor et al., 2020). Împreună cu cercetători internaționali, participanții (studenți) au fost invitați să participe la un joc economic ce simula decizia de declarare a venitului și plata impozitului, o simulare a situației reale. În fiecare rundă, participanții primeau venituri reale și decideau ce sumă declară, știind că există un impozit fix de 40%. Un rezultat important al experimentului a fost că ratele de conformare fiscală între participanții din Moldova și cei din Franța nu au diferit semnificativ, ceea ce sugerează că nivelul de conștientizare a obligațiilor fiscale și capacitatea morală de a respecta taxele în rândul moldovenilor tineri este comparabil cu cea dintr-o țară occidentală.

Totuși, experimentul a evidențiat diferențe semnificative în disponibilitatea de a „denunța” evaziunea observată la alții. Subiecții din Moldova au considerat actul de a raporta un evazionist ca fiind mult mai social inacceptabil decât studenții francezi, ceea ce a dus la o frecvență mult mai redusă a raportărilor. Mai mult, rezultatele studiului au arătat că amenzile și controalele fiscale nu sunt suficiente pentru a garanta conformarea pe termen lung, e nevoie de stimulente psihologice și instituționale, promovarea conformării voluntare și schimbarea normelor sociale privind plata taxelor. De asemenea, s-a constat că persoanele cu venituri mai mari tind să declare mai puțin, iar „bărbații par să se conformeze la rate mai mici decât femeile” (Lupușor et al., 2020, p.17). În cadrul studiului „Tax Compliance Pattern Analysis: A survey-Based Approach” a mai fost demonstrat și că un nivel mai ridicat de educație poate fi asociat cu un nivel mai scăzut de conformare fiscală, sugerând o posibilă utilizare a strategiilor de optimizare fiscală (Surugiu et al., 2025)

Analiza comportamentului contribuabililor din Republica Moldova sugerează că fenomenul evaziunii fiscale nu poate fi redus la o simplă raționalitate economică, ci implică mecanisme psihologice de natură complexă. Un factor determinant este moralitatea fiscală, care acționează ca o barieră internă împotriva neconformării, dar care descurajează atunci când contribuabilul percepe sistemul ca fiind nedrept. Un alt mecanism relevant este *Teoria Prospectelor,* potrivit căreia subiecții resimt plata impozitelor mai degrabă ca pe o pierdere imediată și concretă, decât ca pe o contribuție pentru binele comun al societății (Kahneman & Tversky, 1979). Această percepție este amplificată și

de normele sociale din mediul înconjurător: atunci când un individ constată că cei din jurul său evită plata taxelor fără consecințe vizibile, adoptarea unui comportament similar devine o reacție firească de adaptare.

Nu în ultimul rând, relația dintre contribuabil și autorități joacă un rol esențial în determinarea comportamentului fiscal, influențând direct nivelul de conformare sau neconformare (Surugiu et al., 2025). În cazul Republicii Moldova, percepția răspândită a corupției conduce la concluzia, frecvent întâlnită în rândul cetățenilor, că banii plătiți la stat nu se întorc sub forma unor servicii publice de calitate. Pe lângă aceasta, moștenirea culturală post-sovietică pare să fi cultivat o rezistență psihologică față de autoritatea centrală, în care ocolirea regulilor este uneori privită ca o formă de protest față de sistem decât o încălcare a legii.

CONCLUZII/RECOMANDĂRI

În concluzie, studiul psihologiei comportamentului fiscal din Republica Moldova arată că principalii factori motivaționali care determină neconformarea fiscală în Republica Moldova sunt de natură mixtă. Fenomenul evaziunii fiscale este influențat atât de factori economici, cât și comportamentali și instituționali. Analiza modelelor teoretice și unor studii științifice arată că nivelul de conformare fiscală nu depinde exclusiv de sancțiuni, ci de percepțiile contribuabililor asupra echității sistemului fiscal, încrederea în instituții, dar și normele sociale. Prin urmare, măsuri precum: creșterea nivelului de informare a contribuabililor despre obligațiile fiscale, modul în care sunt folosite taxele, reducerea birocrației și complexității îndeplinirii obligațiilor sunt recomandate pentru stabilitatea economică și sustenabilitatea finanțelor publice.

REFERINȚE:

1. Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*. https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2
2. Hauptman, L., Žmuk, B., & Dečman, N. (2024). Tax governance in compliance: The role of motivational postures and behavioral intentions. *Problems and Perspectives in Management*. https://doi.org/10.21511/ppm.22(1).2024.40
3. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*. https://doi.org/10.2307/1914185
4. Kirchler, E. (2007). *The economic psychology of tax behaviour*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511628238
5. Lupușor, A., Romaniuc, R., & Gumene, V. (2020). *Testarea opțiunilor de politici pentru combaterea evaziunii fiscale folosind perspective comportamentale: Rezultate comparative ale experimentelor comportamentale efectuate în Moldova și în Franța*. Expert-Grup. https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1919-testarea-optiunilor-de-politici-pentru-combaterea-evaziunii-fiscale-folosind-perspective-comportamentale
6. Serviciul Fiscal de Stat. (2020). *Programul de conformare a contribuabililor*.
7. Serviciul Fiscal de Stat. (2021). *Programul de conformare a contribuabililor*.
8. Serviciul Fiscal de Stat. (2022). *Programul de conformare a contribuabililor*.
9. Serviciul Fiscal de Stat. (2023). *Programul de conformare a contribuabililor*.
10. Serviciul Fiscal de Stat. (2024). *Programul de conformare a contribuabililor*.
11. Serviciul Fiscal de Stat. (2025). *Programul de conformare a contribuabililor*.
12. Surugiu, M.-R., Vasile, V., Surugiu, C., Mazilescu, C. R., Panait, M.-C., & Bunduchi, E. (2025). Tax compliance pattern analysis: A survey-based approach. *International Journal of Financial Studies*. https://doi.org/10.3390/ijfs13010014

Coordonator științific: ȚURCAN Galina, dr., lect. univ.,
Academia de Studii Economice din Moldova
Republica Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61,
Telefon: + 37322402734
e-mail: turcan.galina@ase.md